

GYORSTALPALÓ A 20. SZÁZADHOZ

Pomogáts Béla irodalomtörténésszel

Benedek Anna és Gáspár György beszélget

POMOGÁTS BÉLA (1934) Budapest

„A CSALÁDI LÉGKÖR ELEVE MEGHATÁROZÓ VOLT” – CSALÁD, GYERMEKKOR

► Kezdjük messzebről Pomogáts Béla életútjának bejárását: a szépirodalomból ismerjük a „pomogács” nevet Lázár Ervintől, de honnan „jönnek” a Pomogátsok, vagyis mi a név eredete?

► Horvát eredetű, tehát én, mint Magyarországon igen sokan, vegyes családból származom. Vannak az őseim között horvátok, németek, magyarok, székelyek, talán még mások is, például lengyelek. Mindenfélét tudnék találni. Apai családom neve horvát eredetű, azt jelenti, hogy segítő. Ahogy ezt később megtudtam, ez katonai műszó volt, azt hívták „pomogácsnak”, aki az ágyú elsütésében segédkezett. Nem folytattam családfakutatásokat, de voltak rokonaim, akik ezt helyettem megtették, és az derült ki, hogy a Pomogáts család valamikor a 16. században került át Horvátországból, tehát félig-meddig horvátok voltak. Győr-Moson-Sopron megyében, Ménfőcsanakon telepedtek le, pontosabban Ménfőn. Akkor az még külön község volt. A nagyapám ott született, apám már Budapesten. Apám édesanyját viszont Sulyoknak hívták. Ez erdélyi eredetű név, de a család a Dunántúlon telepedett le. Talán az a név, hogy Sulyok Dezső még ismert manapság is. Kisgazdapárti képviselő volt 1945 után, a Rákosi-rendszer nagyon csúnyán elbánt vele, végül emigrációban kötött ki. Anyai felmenőim felvidékiek voltak, anyámat Bezsilla Erzsébetnek hívták. Nagyapám, aki Bezsilla Nándor névre hallgatott, elég jó nevű ügyvéd volt az első világháború előtt. Az első világháború első éveiben halt meg elég fiatalon, és arról volt nevezetes, hogy ő volt a gróf Károlyi család jogtanácsosa. Pályája összefonódott a Károlyi családdal, akiknek Főton volt kastélya és birtoka, és a terület, ami ma Rákospalota, Rákosszentmihály, Pestújhely, tehát a mai XV–XVI. kerület, a birtokukhoz tartozott. Amikor a Károlyi család felparcelláztatta ezt a területet, nagyapámat bízták meg, hogy a jogi ügyeket intézze. Ennek aztán az lett a következménye, hogy Pestújhelynek voltaképpen két alapítója volt: nagyapám, aki ügyvédként-jogászként intézte az ügyeket, és az egyik legjobb barátja, Szücs István. Ő nem volt más, mint Antall József nagyapja. Jól ismertem az Antall családot. Antall József felettem járt a piaristáknál, de erről majd később.

Tehát Bezsilla nagyapámnak mint ügyvédnek nagy szerepe volt Pestújhely létrehozásában, és annak idején a főutcát róla nevezték el. Aztán 1949-ben átkeresztelték Dr. Bezsilla Nándor utcáról Mosolygó Antal utcára. Ő valami munkásmozgalmi veterán vagy Isten tudja mi lehetett. Az utca még a rendszerváltozás előtt visszakapta nagyapám nevét. Ma is róla van elnevezve. Az első párhuzamos utca pedig Szücs Istvánról.

Az utcákat – ez egy jellemző magyar történet – nagyrészt nagyapám barátairól és nagyanyám leánytestvéreiről nevezték el: Virág utca, Margit utca, Erzsébet utca stb. Sokan voltak lányok. Az anyai nagyanyámat Gergelyi Paulának hívták, ők szepességiek voltak. Gazdag család volt, még arra is emlékszem, hogy a címerükben egy galamb állt valami halmon. Nem egy vérengző tigris vagy farkas volt a címerképben, hanem egy galamb. Vérengző farkas a nagyapám címerében volt, de persze ő se volt vérengző természet.

Szóval nagyjából így fest a családi háttér. Az apám építészmérnök volt a háború végéig, a Hangyánál dolgozott. Egy építész-történelmi jellegzetesség is fűződik a nevéhez: ő tervezte a tordasi mintafalut. A Hangyát nem kell bemutatnom, az egyik legfontosabb szövetkezeti intézmény volt

Pomogáts Bélával 2017 őszén készített életútinterjú a Petőfi Irodalmi Múzeum Médiatárának két munkatársa, Benedek Anna és Gáspár György. A szerkesztett beszélgetés és Cseke Péter Pomogáts Béláról írt pályaképe, számos fotóillusztrációval, idén novemberben jelenik meg az MMA Kiadó gondozásában. Az interjú a készülő kötet részlete.

GVÁRDIÁN FERENC, Hommage à Matthias Grünewald, 2019

**GVÁRDIÁN FERENC,
A Jó Pásztor, 2019**

a második világháború vége előtt. Minden faluban volt Hangya Szövetkezet, ott lehetett vásárolni. Tordason felépítettek egy mintafalut, ahol olyan házak készültek, amelyeket a fejlődő parasztagadásoknak javasoltak. Egy nagy könyv is megjelent róla. Ezt a falut az apám tervezte, ennek következtében nagyon népszerű lett. Anyám pedig orvos volt, kezdetben az OTI-nál,¹ később az SZTK-nál volt belgyógyász főorvos.

▼ **Azok kedvéért, akik ma már nem tudják, mi az OTI, magyarázzuk el ezt a rövidítést...**

✓ Ez az Országos Társadalombiztosítási Intézet rövidítése. Három ilyen intézet volt, az OTI mellett létezett a Magánbiztosító Intézet, a MABI, és volt még valami, ami az állami tisztviselők biztosítását intézte. Az OTI volt közülük a legnagyobb. Anyám ott volt belgyógyász orvos. A pesti egyetemen végzett és hosszú életet élt, hála Istennek. 75 éves korában ment nyugdíjba. Még annyit elmondok a családomról, hogy van egy lány ikertestvérem, aki kémia szakot végzett a pesti egyetemen, először középiskolában tanított, majd hosszú ideig az ELTE kémia tanszékén volt tanár.

Sok mindent tudnék mesélni a családomról. Egy emlékemet még hadd mondjam el. Volt egy nagybátyám, anyám öccse, Bezsilla László, aki a „lepkekirály” nevet kapta, mert nagy lepkegyűjtő volt. Egy óriási lepkegyűjtemény maradt utána, amit a Vajdahunyad várában berendezett Mezőgazdasági Múzeum kapott meg. Még Angliából és Amerikából is voltak kapcsolatai, sőt, valami angol lepkegyűjtő szövetségbe is beválasztották annak idején. Amikor az angol trónörökös Budapesten járt, ragaszkodott hozzá, hogy meglátogassa nagybátyámat és megtekintse a gyűjteményt. Nagy felhajtás volt, rendőrök szállták meg az utcát, alig tudtunk hazamenni. Persze ezek a rokonaim már régen elmentek, és csak iratok maradtak utánuk.

▼ **Polgári családból indult. Hogyan befolyásolta az életét az a szellemiség, amit a szülőktől, nagyszülőktől kapott?**

✓ Tulajdonképpen három dolog befolyásolta az életemet, főleg a kezdeteknél. Az egyik a szülői ház és a család volt. A másik a piarista iskola, ahol életemnek egy fontos szakaszát töltöttem. Oda jártam általános iskolába, oda jártam gimnáziumba. A harmadik pillér: az olvasmányaim. Rengeteget olvastam, otthon elég szép családi könyvtárunk volt. A fél éjszakát olvasással töltöttem.

A családi légkör tehát meghatározó volt. Mi nem nagyon vettük észre, hogy háború van egészen '43–44-ig, mert minket kevésbé érintett. Apámat ugyan behívták katonának, tehát részt vett 1940 augusztusában Észak-Erdély visszatérésében. Mint mérnököt egy műszaki alakulathoz rendelték, hidakat építettek. Azokat a hidakat építették újjá, amiket a románok felrobbantottak a kivonulásuk előtt. Aztán leszerelték, és legközelebb 1944 tavaszán hívták be, de akkor se kellett kimennie a frontra, hanem Pesten, a Honvédelmi Minisztérium tervezőirodájában dolgozott. Ők tervezték a Kárpát-vonalat. Nem tudom, hogy ismerős-e ez a fogalom. Ez egy erődrendszer volt, amit '44 tavaszától építettek ki az akkor Magyarországhoz tartozó Kárpátalja keleti határánál, feltételezve, hogy az majd fel fogja tartóztatni a szovjet hadsereget. A megmérettetésre azonban nem kerülhetett sor, mert a szovjet hadsereg nem onnan vonult be Magyarországra, hanem Romániából. Tudvalevő, hogy a románok átálltak '44 augusztusában, átengedték a szovjet csapatokat, és azok Dél-Erdélyből vonultak be Magyarországra. Nagyvárad előbb esett el, mint Munkács, holott természetesebb lett volna a keleti frontról bejönni.

Amikor '44 októberében Horthy Miklós fegyverszünetet kötött vagy megkísérelt fegyverszünetet kötni, és Szálasi átvette a hatalmat, akkor apám – ahogy ezt később mondták – illegalitásba vonult. Azt mondta, ő Horthy Miklósról esküdt föl. Attól kezdve egy légópince zugolyában rejtegettük egészen 1945 januárjának második feléig. Akkor vonultak be a szovjet csapatok. Ekkor apám boldogan előjött, de a szovjetek rögtön elvitték. Először Gödöllőn volt hadifogoly, aztán Kelet-Németországban kényszermunkás. Utakat és vasútvonalakat építettek. Szerencsére ő, mint mérnök, megúszta azt, hogy fizikai munkát kelljen végeznie. Negyvenöt májusában vagy júniusában tért haza, a németek fegyverletétele után jó pár héttel. Persze a korábbi állása a Hangyánál megszűnt, jó barátja, Antall József kisgazdapárti építésügyi miniszter, Antall József miniszterelnök édesapja pedig odavette őt a minisztériumba. Ott dolgozott egy ideig, végül ugyanakkor, amikor Antall Józsefet, őt is kirúgták. Némi hercehurca után kapott állást az Iparterv nevű vállalatnál, ahol ipari üzemeket terveztek.

1945-ben kerültem a Piarista Általános Iskolába. Ekkor alakították át a korábbi középiskolai rendszert. Megszűnt a nyolcosztályos gimnázium, elsőből a nyolcadik osztályig tartott az általános iskola, utána következett a négyosztályos gimnázium. Engem a piaristákhoz írtak be a szüleim,

nagyon szerettem oda járni, kiváló iskola volt, nagyon derék tanárokkal. Rengetegen voltunk, egy osztályba hetvenen-hetvenötön jártunk, de nagyon jó tanáraink voltak. Hogy megemlítsék egy-két nevet: osztályfőnököm és csekészparancsnokom Szemenyei László földrajz szakos tanár volt. A matematikatanárom pedig Öveges József, akinek a nevét, gondolom, nem kell kommentálnom.

► **Nem fizikatanár volt?**

► Matematika–fizika szakos volt, de nekünk matematikát tanított, és a rigolyáiról volt közismert. Saját tolla volt, nem használta az osztálykönyv beírásakor az ott kihelyezett tollat, állandóan a bacilusoktól rettegett. Mindig egy zsebkendőt tartott az arca elé, nehogy valami bacilus bejusson az orrába. Egyébként nagyon szerettük, kiváló ember volt.

Legismertebb gimnáziumi osztálytársam Melocco Miklós, vele már általános iskolába is együtt jártam. Jeles osztálytársam volt Gyürk István is, aki a rendszerváltozás után Ausztráliába került magyar nagykövetnek, a fia pedig a Fidesz egyik képviselője az Európai Parlamentben. Nagyon derék, jó osztály volt, szerettem oda járni.

► **Mennyire volt zárt nevelési szempontból vagy a napi életet tekintve egy ilyen iskola?**

► Két korszakot kell megkülönböztetnem. Az általános iskolát, ami még a régi, az 1945 előtti elvek jegyében alakult. Ekkor Drahos Károly volt az igazgatónk. Nagyon szigorú, kemény ember volt. A piarista épület legfelső emelete akkor félig romos volt, mert bombatalálatot kapott. Minden délelőtti tanítási időszakban egy vagy két órát azzal töltöttünk, hogy a romokat takarítottuk, és téglákat hoztunk fel, hogy az újjáépítés megindulhasson. Volt egy piarista nóta, nagyon rossz hangom van, de ezt most eléneklek!

Duna parton áll egy nagy hodály,
Drahos Károly benn a kapitány,
tanár és diák réme, tanár és diák réme
a piaristák rettegett vezére.

Szóval nagyon szerettem oda járni. Az volt a rend ott nálunk, hogy a harmadik év kezdetén – addig csak próbaidős kiscserkészek voltunk – cserkészek lettünk. Én 1948-ban lettem cserkész. Amikor az állam visszaadta az egyházi iskolák egy részét, két katolikus leánygimnázium volt az országban, az egyik Debrecenben, a másik itt, Pesten. Papp László, aki később a Knézich utcai Patrona Hungariae leánygimnáziumnak lett az igazgatója, akkoriban a 2. számú BKG, a Budapesti Kegyesrendi Gimnázium csapatának vezetője volt. Ez volt a második csapat, ami Magyarországon megalakult. Az első a református gimnáziumé volt, a harmadik pedig a Regnum Marianum csapata.

Tehát '48-ban lettem cserkész, mindjárt az államosítások előtti tavaszon. Az osztályfőnököm, Szemenyei László volt az úgynevezett rajparancsnok. Egy elég nagy létszámú társaságot vezetett. A cserkészcsapat volt a legmagasabb egység, alacsonyabb volt a raj, a legkisebb pedig az őr. Ez utóbbi nyolc-tizenkét emberből állt.

► **Ugyanaz volt a felépítés, mint később az úttörőszövetségben.**

► Hát igen, az úttörők a cserkészekről másolták. Én örömmel léptem be a cserkészletbe, az pedig már egy másik történet, hogy később, az ötvenes évek elején illegális cserkész, illegális őrvezető is voltam. Csak egy táborba tudtunk eljutni, mert utána megszüntették a cserkészletet. 1948-ban Kisbózsván voltunk. Ez Sátoraljaújhelytől nyugatra a harmadik vagy negyedik falu. Nagyon emlékezetes tábor volt, azóta többször meglátogattam autóval ezt a falut, és eltűnődtem, milyen világ is volt akkor, amikor itt táboroztunk. 1948 őszén aztán megszüntették a cserkészletet, pontosabban egyesítették az úttörőmozgalommal. Attól kezdve mi illegális cserkészek voltunk. Ugyanúgy éltünk őrsi életet, mint korábban. Programokat tartottunk, kirándulni jártunk, sőt, a Piarista Gimnáziumnak voltak csónakjai a Balatonon, illetve a Dunán is, így evezős táborba is mehettünk. Nem tettük fel az őrsi zászlót, nem vettük fel a zöld nyakkendőt, nem öltöztünk cserkészingbe, de egyébként mindent ott folytattunk, ahol cserkészként abbahagytuk. 1948 más tekintetben is nevezetes év volt: ekkor államosították az egyházi iskolákat, hozzánk is állami tanárok érkeztek, állami rendszert követtek, ami egyrészt elég szörnyű volt, másrészt nevetséges.

► **A Piarista Gimnázium elnevezés is megváltozott?**

► Igen, Ady Endre Gimnázium és Általános Iskola lett belőle. A Váci utcai épület azonban megmaradt. Elég mulatságos történetekre emlékszem ebből az időből. Egy Berke nevű igazgatónk volt, aki

valami vidéki párttitkárból lett az iskola vezetője. Állandóan ordítózott, a legfőbb ambíciója az volt, hogy az igazgatói tekintélyét minél jobban kinyilvánítsa. Egyszer bejött az osztályba, és elkezdett ordítózni, hogy tűrhetetlen az, hogy a folyosón álló, a kabátok tárolására szolgáló szekrényeket a gyerekek néha rátolják az ajtóra, és akkor a tanár nem tud bemenni vagy kijönni; és ha még egyszer ilyen tapasztal, abból óriási botrány lesz. Ekkor kinyitotta az ajtót, de kimenni nem tudott, mert a gyerekek rátolták a szekrényt az ajtóra. Még egy történet. Szülői értekezletet tartott, összegyűjtötték a szülőket, régi világbeli úriemberek is voltak közöttük, több arisztokrata gyerek is járt a gimnáziumba. Berke igazgató úr belépett a terembe, a nála tíz-húsz évvel idősebb úriasszonyok közé, és elordította magát: – Álljanak fel, ha bejövök! Anyám teljesen fel volt háborodva. Szép idők voltak... A piarista időkben mindig jelesen volt magatartásból, az államosított évben igazgatói megrovásban részesültem...

▼ **Rosszalkodott?**

✓ Már nem tudom, hogy mi volt az igazgatói megrovás háttérében, mindenesetre kettes magaviselettel fejeztem be a nyolcadikat.

▼ **Rendíthetetlen hit lehetett a szüleiben '48-ban, hogy a piaristákhoz írták be, miközben nem lehetett előre látni, hogy a felépülő világ mit hoz majd.**

✓ 1945–47-ben a polgári pártoknak még óriási fölényük volt. A '45-ös választást a Kisgazdapárt nyerte. 1947-ben is voltak választások, akkor a kommunisták nagyon kevéssel nyertek, néhány mandátummal lemaradva a Barankovics-féle párt² volt a harmadik helyen. Létezett még a Pfeiffer Zoltán vezette Szabadságpárt,³ ami kifejezetten antikommunista párt volt, és utána jöttek a kommunisták, a szociáldemokraták, a parasztpárt. Az úgynevezett polgári pártoknak legalább kétszer anynyi képviselője volt, mint a kommunista pártnak. Nem lehetett előre látni, hogy mi következik.

Visszatérve az iskolai időszakra: '48–'49-ben államosított iskolába jártam, de '49 nyarán azt is megszüntették azzal az indoklással, hogy reakciós tűzfészek. Valóban nem kifejezetten kedveltük az akkori rezsimit. Ekkor szétszóródtunk. Sokan mentek az Eötvös Gimnáziumba, a Madáchba, a Trefort utcai gimnáziumba. Én is a Trefortba kerültem, ami egyébként az egyik legjobb nevű pesti iskola volt, gyakorló gimnázium, tanárjelöltek tanulták ott a szakmájukat. Egy ideig Ujhelyi Sándor⁴ volt az igazgató, aki nagyon derék ember volt. Aztán kirúgták.

Magay Gusztáv⁵ volt az osztályfőnököm, aki magyar szakos tanár volt, és több könyve is megjelent. Többek között egy verselemzéseket magába foglaló kötet is valamikor a hatvanas–hetvenes évek fordulóján. 1950 őszén, amikor a második gimnáziumba kerültem, emlékszem, jött egy hivatalos ember, egy tanfelügyelő az osztályfőnöki órára, és ideológiai oktatást tartott nekünk arról, hogy nincs Isten, és aki Istenben hisz, az hülye. A végén azt mondta: fiúk, remélem meggyőztelek benneteket, aki ezek után is hisz Istenben, tegye fel a kezét! A kurva anyádat – mondtam én magamban, és feltettem a kezemet. Hárman jelentkezünk.

▼ **Nem volt megtorlás?**

✓ De volt. Az igazgató, aki, mondom, derék ember volt, bekérte az anyámat, és azt javasolta, hogy vegyen ki az iskolából, mert ki fognak rúgni, és jobb kimaradni önként, mint kirúgott állapotba kerülni. Akkor már folytak az egyház és az állam közötti egyezkedések, és 1950. október közepén vagy végén az egyház visszacapott nyolc iskolát. Hat fiúgimnáziumot és két lánygimnáziumot. A hatból kettő piarista volt, kettő bencés és kettő ferences. Budapesten és Kecskeméten piarista, Győrben, Pannonhalmán bencés, Szentendrén és Esztergomban ferences iskolák működhettek. A Patrona Hungariae kapott egy lányiskolát Budapesten, a Knézich utcában, és egyet Debrecenben. Mivel a piaristáknál nem volt akadály az istenhit, visszakerültem a Piarista Gimnáziumba. Mondhatom, ezek voltak a legszebb diákéveim. Második, harmadik, negyedik gimnáziumban jártam oda, ott érettségiztem, nagyon kellemes tanáraink voltak, akik nagyon boldogok voltak, hogy újra taníthattak. Szinte baráti viszony alakult ki a diákok és a tanári kar között. Emlékszem, egy alkalommal berendelt az igazgató, nem fegyelmi ügyben, hanem valami ünnepség előkészítése miatt, leültetett az irodájában, és megkérdezte: Fiacskám, mit akarsz inni, diópálinkát vagy körtepálinkát?

Ezek tényleg boldog évek voltak, szabadon éltünk. Rákosi születésnapján, 1952-ben minden iskolát köteleztek arra, hogy ünnepséget rendezzenek. Ez nálunk úgy történt, hogy a faliújságra kitéztük Melocco Miklós osztálytársam rajzát Rákosi Mátyásról. Törökülésben ült csikos ruhában, egy börtön mélyén, kezén bilincs, a lábán vasgolyó. Mindenki odajárt röhögni, aztán úgy két hét múlva jött az osztályfőnökünk, hogy vegyétek le a Meloccót, mert jön a tanfelügyelő. Levettük, de addig

nagy sikert aratott. Meg kell jegyezni, hogy a rajz legalább két hétig fenn volt, de senki nem jelentette fel, nem voltak spiclik az iskolában.

✔ **Említette, hogy titkos őrsvezető is volt. Mit jelentett ez?**

✔ Azt jelentette, hogy minden hónapban egyszer találkoztunk délután.

✔ **Tudta mindenki, hogy ki az őrsvezető? Létezett az őr?**

✔ Igen. Volt őrsi naplónk is, ebbe jegyeztem fel, hogy mikor mi történt. Rejtegettem. Ma is megvan. Szerencsére a házkutatás során – később rátérek, milyen házkutatás volt nálunk – nem találták meg. Tehát éltük a normális cserkészéletet, csak zöld nyakkendő nélkül, cserkészruha nélkül, baráti társaságként.

✔ **Nemrég játszották színházban Török Ferenc rendezésében a Bereményi Géza és Kovács Krisztina által írt darabot, az *Apacsokat*. Film is készült belőle. Ez magyarországi fiatalokról szól, akik a hatvanas évek elején a diktatúrával szembeni ellenállás és tiltakozás sajátos formáját választva indián törzset alapítottak valahol a Pilisben...**

✔ Volt egy indiánregényeket író rokonszenves bácsi, úgy hívták, Borvendég Deszkáss Sándor,⁶ aki Fehér Szarvas néven írta az indiánregényeit. Ezeket a regényeket én is nagy kedvvel olvastam, és nagyon tiszteltem Fehér Szarvast. Állítólag Amerikában is élt, mások azt mondták, hogy nem járt ott. Apám együtt járt vele egyetemre az építészkarra, ismerte őt. Borvendég Deszkáss rendezett indián összejöveteleket. Gödöllőtől keletre van egy kis falu, egy üdülőtelep, annak az erdeiben én is jártam egyszer egy ilyen indiántalálkozón. A Fehér Szarvas nevű úriember volt a fővezér. Nálam idősebbek és fiatalabbak is voltak ott. Ez tulajdonképpen a cserkészletnek volt egyfajta fedőszerve. Az indiánokra lehetett hivatkozni, mert az egy amerikai imperialisták által elnyomott népcsoport volt, így az egésznek volt egy antiimperialista zengzete. Később aztán ezeket a találkozókat is betiltották, mert versenytársa kezdett lenni az úttörőmozgalomnak, az indiánvezetőket pedig besorozták az úttörőmozgalomba.

[...]

„VÁLASZTHATTAM, HOGY LETARTÓZTATNAK... VAGY ALÁÍROK” – A MEGTORLÁS ÉVEI, INTERNÁLÁS, RENDŐRI FELÜGYELET

✔ **1959-től 60-ig internálótáborba került. Milyen procedúra előzte ezt meg? Miért vették elő?**

✔ Ez egy rémtörténet. A forradalomban nekem nagyon szerény szerepem volt. Engem nem lehetett azzal vádolni, hogy a szélsőséges nézeteket vagy erőszakot képviseltem volna. Sőt, a MEFESZ-ben megpróbáltam kiegyenlítő szerepet vállalni, ami nem volt könnyű. A forradalom után évekig nem történt semmi. Aztán 1959 tavaszán kaptam egy katonai behívót, ami akkor már teljesen okafogyott volt, mert már nem voltam katonaköteles. Jelentkeztem. A mezőtúri laktanyában kellett megjelen-nem. Fölültem reggel a Keleti pályaudvaron a vonatra, Szolnokon felszállt két természetes úriember, igazoltattak, és elmondták, hogy a Belügyminisztériumot képviselik, én pedig őrizetbe vagyok véve. Szálljak le a vonatról. Nem kezdhettem el két izompacsirtával huzakodni. Leszálltam. Beraktak egy autóba, fejemre húztak egy pokrócot, és felhoztak Pestre. Azóta sem tudom, hogy hova. Valószínűleg az Aradi utcában voltam, valami rendőrségi épületben. Bevágtak egy fogdába, és három napig ott tartottak. Két napig nem is szóltak hozzám, az egész egy megfélemlítési akció volt. Az utolsó napon választhattam, hogy letartóztatnak, és eljárás indul ellenem, vagy aláírok egy nyilatkozatot, hogy információkat fogok adni a Belügyminisztériumnak, vagyis hogy besúgó leszek. Ezt természetesen nem akartam aláírni. Mindenféle módon fenyegettek. Lefektettek a padlóra, lehúzták a cipőmet, és egy rendőr gumibottal ütötte a talpamat. Megismerkedtem nemcsak a lelki tortúrával, hanem a gumibot működésével is. Végül aláírtam. Akkor írtam alá, amikor Hollós Ervin,⁷ aki ennek az egész csapatnak a vezetője volt, felvette a telefont, és azt mondta: hozzák be a Pomogáts Béla anyját a XV. kerület Ady Endre utca 47-ből. Anyám akkor már hetven felett volt, szívbeteg, nem élte volna túl. Akkor azt mondtam, hogy jó, aláírom.

Elengedtek, és hónapokig nem történt semmi. Aztán megkerestek. Kétszer találkoztam velük, de a találkozók azzal teltek el, hogy magyaráztam, nem vagyok alkalmas informátornak, ők pedig azt magyarázták, hogy nem tehetek mást, mint hogy engedelmeskedem ennek a „felkérésnek”.

▼ Kiket kellett volna besúgni?

✓ A barátaimat. Elsősorban Andorka Rudolfrá⁸ voltak kíváncsiak. Engem akartak ráépíteni. Andorka Rudi volt az első, akinek ezt elmondtam. Azt mondta: nézd, itt nem lehet smúzolni, helyezkedni, hazudozni. Meg kell mondani, hogy ezt te nem tudod vállalni. Amikor harmadszorra találkoztam ezzel az emberrel, már nem emlékszem a nevére, ismét közöltem, hogy én nem vagyok erre alkalmas, és ezt nem tudom vállalni. Ennek meglesz a következménye, mondta, de végül elengedtek, és hazajöhettek.

Ezután néhány hónap eseménytelenül telt, majd októberben, egy éjjel letartóztattak. Ez 1959. október 22., a születésnapom körül történt. Még arra is jól emlékszem, hogy volt egy lányismerősöm, akivel a Pilvax kávéházban ittunk egy kávét. Utána ezt a kislányt hazakísértem, villamosra szálltam, és hazamentem. Éppen lefeküdni készültem, amikor kutyaugatásra figyeltem fel. Ekkoriban két német juhász kutyám volt. Kimentem, akkor már dörömböltek a bejárati ajtón. A szüleim nagyon megijedtek. Ajtót nyitottam, és akkor hat ember tódult be a lakásba. Házkutatást tartottak, aminek áldozatul esett a teljes '56-os gyűjteményem. Soha nem kaptam vissza. Beraktak egy autóba, és bevitték a Fő utcába. Ott volt a Gyorskocsi utcai vizsgálati osztály. Két hónapig tartottak ott, nagy kihallgatások közepette. Szerettek volna olyan adatokat kicsikarni belőlem, ami alapján el lehetett volna ítélni. De nem történt semmi olyasmi, amivel bíróság elé lehetett volna állítani. Erre hoztak valakit, aki tanúsította, hogy novemberben kiszöktem Bécsbe, ott felvettem a kapcsolatot az amerikai titkosszolgálattal, és kém megbízatással jöttem haza. Szerencsére tudtam bizonyítani, hogy azokban a napokban nem lehettem Bécsben. Két hónap elteltével elvittek megint kihallgatásra. Ott elémtettek egy papírt, amin az állt, hogy a népköztársaság elleni izgatás címén előzetes letartóztatásba helyeztek, de tekintettel az ügy kevésbé súlyos voltára, a budapesti ügyészség elrendelte a letartóztatásom megszüntetését. – Hazamehetek? – kérdeztem. – Szó sincs róla – válaszolták. – Ezennel internáljuk.

Kivitték a tököli internálótáborba, ahol négy hónapot töltöttem. Annak köszönhetően a szabadulásomat, hogy közben az ENSZ közbenjárására amnesztiát vezettek be, ami megszüntette az internálást 1960. április 4-én. Engem május közepén, több héttel az amnesztia kihirdetése után engedtek el.

▼ Idézzük fel, mi is volt az internálás!

✓ Az egész egy internálási véghatározattal kezdődött. Kézhez kaptam, úgyszólván tudom, mi állt benne: a budapesti Bölcsészkar hallgatójaként izgató kijelentéseket tett; a MEFESZ tagjaként nem támogatta a kormány konszolidációs törekvéseit; baráti körében izgatott. A tököli internálótábor korábban szovjet katonai laktanya volt. Arról volt nevezetes, hogy Maléter oda ment tárgyalni az oroszokkal november 3-án. Az internálótábor két fő részből állt. Az egykori laktanya nagy hálótermeiben voltak a köztörvényesek (tolvajok, csalók, kurvák). És volt egy börtön rész is. A fogda négy helyiségből állt. Mindegyikben két emeletes ágy volt, négy ember fért el egy cellában. Összesen tizenhatan voltunk ebben a fogdában. Nagyon érdekes társaság került össze a celláinkban. Volt egy Karcsi nevű férfi, nem emlékszem a vezetéknevére, aki a diósgyőri munkástanácsnak volt a tagja, és a Kádár-rendszer berendezkedésekor úgynevezett „fehér segélyeket” gyűjtött azoknak, akiknek a férjét elvitte a rendőrség. József Attilától is lehet tudni, hogy a két háború között a letartóztatott kommunisták számára vörös segélyt gyűjtöttek, ennek mintájára találták ki a fehér segélyeket. Karcsit nem állították bíróság elé, de internálták. Ott volt Stéger Pista, aki orvossegyleti hallgató volt, és akivel azóta is jóban vagyok. Őt illegális hitoktatás címén tartóztatták le és internálták. Volt még velünk egy Tóth Stefan (István) nevű fiatalember. Magyarországi, félig sváb családból származott. Nagyon derék ember volt, németül tanultam tőle. Amikor a svábokat kitelepítették 1948-ban, ő Nyugat-Németországba került, ott beállt az amerikai katonai rendőrségbe, a Military Police-ba. Hazajött, meg akarta látogatni az itthon maradt rokonait. A határon rögtön letartóztatták, be akarták szervezni, de ő ellenállt. Erre internálták. Végül az amerikai nagykövetség közbenjárására engedték ki. Egy nagy amerikai követségi autó jött érte, maga a táborparancsnok engedte őt szabadon sűrű bocsátnakérek közepette. Búcsúzaskor kezet akart fogni Stefannel, de ő nem adta a kezét. Akárcsak a hős a regényekben.

Velünk volt Demény Pali⁹ bácsi is, akit azért vittek el, mert ő volt a kistarcsai internálótábor parancsnoka 1944-ben. Ezredes volt. A táborába főleg kommunisták voltak internálva, közöttük Rajk László. Demény Pali bácsit a munkamódszer átadása érdekében tartották fogva, állandóan azt kér-

dezték tőle, hogyan figyelték meg az internáltakat. Nagyon derék ember volt, végül ő is kiszabadult. Czárán Edgár bácsi, egykori erdélyi nagybirtokos is velünk volt. Versenylovai voltak, a zsokei saját dresszben lovagoltak. Gyakran mesélt arról, hogy hányszor nyerte meg az aradi lóversenyt. Diplomátának készült, valamikor a harmincas évek végén a magyar külügyminisztériumban dolgozott diplomáciai szolgálatban. Erdélyi örmény családjuknak hatezer holdja volt. A háború előtt valamelyik egyetem diákszövetségének volt az elnöke, őt is be akarták szervezni, és ő sem állt kötélnek, ezért internálták. Az internálási véghatározatában fasiszta összeesküvés vezetése szerepelt. Lehetett tudni, hogy ebből egy szó sem igaz, mert akkor felakasztották volna. Edgár bácsival akkor találkoztam utoljára, amikor szabadulásom után, 1960-ban egyszer meglátogattam Pestújhelyen, ahol a szüleimmel laktam. Amikor kettesben maradtunk, azt mondta: nézd, fiam, én nagyon megkedveltelek téged. Megbízható ember vagy, és a barátaimmal arra gondoltuk, hogy bevonunk téged egy fegyveres összeesküvésbe. Erre azt feleltem: Edgár bácsi, én nem vagyok erre alkalmas. Egy másik zárkában egy gróf volt, nem emlékszem, hogy melyik családból. Nagyon kellemes úriember volt, a séták alkalmával barátkoztunk össze. Előbb elengedték, mint engem. Nem tudom, mi lett vele. Volt velünk egy szektavezér is, egy neoprotestáns szekta főnöke, akit vallási okokból internáltak. Az igazság az, hogy egyikünk sem csinált olyasmit, amiért miatt le kellett volna csukni bennünket. Az a gyanúm, hogy a többiek is kaptak egy ajánlatot, amit nem fogadtak el, és emiatt internálták őket. Erről azonban ott nem lehetett beszélni.

Túléltem a négy hónap internálótábor, nem volt nagyon szörnyű, de könnyű sem. Egy apró cellában laktunk, ahol csak egy kübli volt, tehát állandó szarszagban töltöttük a napjainkat. Az ablak be volt sötétítve, nem lehetett kilátni. Nem fűtöttek. Tüdőgyulladás kaptam, amivel bekerültem az internálótábor kórházába. Az orvosi ellátás nagyon gyenge volt. Végül aztán összegyűjtötték a társaságot a futballpályán, és kihirdették a Népköztársaság Elnöki Tanácsának törvényerejű rendeletét, ami április 4-ével megszüntette az internálás intézményét. Azt hittük, hogy mehetünk haza. „Szó sincs róla, maguk továbbra is itt maradnak!” – mondták. Május közepén engedtek el. Az utolsó három fogvatartott között voltam. Pali bácsi, aki horthysta rendőrtiszt volt, és Stefán szabadult velem együtt.

JEGYZETEK

¹ 1891. évi XIV törvény alapján létrejött betegbiztosítók egységes szabályozását 1927–1928 között alkották meg, és létrehozták a biztosítókat felügyelő Országos Társadalombiztosító Intézetet (OTI), amelynek tulajdonában kórházak, rendelőintézetek, bérházak voltak. 1950-ben az Elnöki Tanács törvényerejű rendeletben államosította, és egységes szervezetbe (Szakszervezetek Társadalombiztosítási Központja [SZTK]) vonta össze, a Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT) felügyelete alá helyezte.

² Barankovics István (1906. december 13., Polgár – 1974. március 13., New York) hírlapíró, a Demokrata Néppárt elnöke 1945-től annak 1949. évi önfeloszlatásáig.

³ Pfeiffer Zoltán (1900. augusztus 15., Budapest – 1981. augusztus 16., New York) ügyvéd, politikus, országgyűlési képviselő. Az általa vezetett Magyar Függetlenségi Párt az 1947-es választásokon jelentős eredményt ért el, de a kommunisták lejárató kampánya eredményeképpen Pfeiffer Zoltán mentelmi jogát felfüggesztették. 1947. november 4-én egy amerikai diplomata, James McCargar segítségével feleségével és lányával külföldre menekült.

⁴ Dr. Ujhelyi Sándor (1902. február 4., Ecsér – 1996. május 19., Budapest) 1926-tól 1936-ig kinevezett tanársegéd volt a Pázmány Péter Tudományegyetemen, 1930-ban természetrajz–vegytan szakon középiskolai tanári diplomát is szerzett. 1936-ban meghívták az egyetem Trefort utcai gyakorlógimnáziumába tanárnak, ahol 1938-ban vezető tanári kinevezést kapott. Itt mint tanár 1947-ig volt állásban, de közben 1944 decemberében behívták katonának, majd 1946-ig hadifogoly volt Németországban. 1947-ben kinevezték a Trefort utcai gimnázium igazgatójává. E tisztségéből 1951-ben vallásossága miatt leváltották.

⁵ Makay Gusztáv (1910. március 12., Pécs – 1984. december 2., Budapest): irodalomtörténész, kritikus, tanár. 1941-től 1975-ig a Trefort utcai gimnáziumban tanított.

⁶ BORVENDÉG DESZKÁSS Sándor, *Fehér Szarvas. A Szikláshegyek varázslója*, Athenaeum, Budapest, 1940.

⁷ Hollós Ervin (1923. október 25. – 2008. október 10.) szűcssegéd, kommunista pártmunkás, aktivista, 1945-től a MADISZ, majd a DISZ vezető funkcionáriusa. 1956-tól állambiztonsági tiszt, a forradalmat követő megtorlások egyik irányítója, 1962-től egyetemi tanár, kommunista pártállami propagandaanyagok szerzője.

⁸ Andorka Rudolf (Budapest, 1931. április 30. – Budapest, 1997. június 30.) szociológus, egyetemi tanár, a társadalmi rétegződés és a demográfia neves kutatója. Az 1956-os forradalom idején az egyetemi nemzetőrség tagja volt. A forradalom leverése után rövid ideig a KGB őrzetében volt. 1957-ben öt hónap letöltendő szabadságvesztésre ítélték.

⁹ A történetben szereplő Demény Pál nem azonos a kommunista politikussal, akit 1945-ben tartóztattak le, majd kényszermunkatábor és internálás után 1956-ban szabadult.